

УДК 334.758.4:338.432:330

Данкевич Є.М., д.е.н., науковий співробітник лабораторії економіки
Інститут сільського господарства Полісся УААН

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Вивчено та проаналізовано теоретичні та методологічні засади стратегії розвитку міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки. Обґрунтовано, що найбільш поширена концепція вибору оптимальної форми міжгосподарських зв'язків полягає у забезпеченні постійних стійких зв'язків між підприємствами з виробництва, переробки і реалізації продукції. Встановлено, що для подальшого розвитку міжгалузевої інтеграції необхідна відповідна стратегія. На основі опрацювання літературних джерел та нормативно-правової бази сформовано цілі стратегії розвитку міжгалузевої інтеграції, механізм її реалізації та оцінку результатів.

Ключові слова: міжгалузева інтеграція, стратегія, ринкова економіка, синергетика, міжгалузеві зв'язки, готова продукція, ефективність.

Dankevych Y.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL IMPERATIVES INTEGRATION STRATEGY OF INTERSECTORAL IN THE AGRICULTURAL SECTOR

In this paper we studied and analyzed the theoretical and methodological framework of inter-sectoral integration strategies in the agricultural sector. We proved that the most common concept of choosing the optimal form of inter-farm enterprises bonds is to provide permanent stable relations between enterprises for the production, processing and sales. The study found that the further development of inter-sectoral integration strategy requires appropriate. We based study of literature and regulatory framework formed inter-sectoral development strategy aims integration mechanism for its implementation and evaluation of results.

Key-words: cross-sectoral integration, strategy, market economy, synergy, cross ties, finished products, efficiency.

Данкевич Е. М.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ МЕЖОТРАСЛЕВОЙ ИНТЕГРАЦИИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Изучены и проанализированы теоретические и методологические основы оллинкты развития межотраслевой интеграции в аграрном секторе экономики. Обосновано, что наиболее распространенная оллинктив выбора оптимальной формы межхозяйственных оллинкт заключается в обеспечении постоянных устойчивых оллинкт между предприятиями по производству, переработке и реализации продукции. Установлено, что для дальнейшего развития межотраслевой интеграции необходима соответствующая стратегия. На основе обработки литературных источников и нормативно-правовой базы сформированы цели оллинкты развития межотраслевой интеграции, оллинкты ее реализации и оценки результатов.

Ключевые слова: межотраслевая интеграция, стратегия, рыночная экономика, синергетика, межотраслевые оллинкты, готовая оллинктив, эффективность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Важливою ознакою розвитку сучасного аграрного сектора економіки є швидко прогресуюча інтеграція, яка проникає у різноманітні аспекти сучасного життя – економіку, політику, культуру та навколишнє середовище. Економічний простір стає єдиним для підприємництва, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій, виробництва та системи збуту являють собою єдину систему. В умовах глобалізації аграрних ринків та зростаючого попиту на продукти харчування у світі і в сільському господарстві України, зокрема, розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі міжгалузевої інтеграції. Просування вітчизняних інтегрованих формувань супроводжується взаємодією з соціальною інфраструктурою та з навколишнім середовищем. У даному контексті важливим є системне дослідження інтегрованих структур та вироблення напрямів їх гармонійного розвитку.

Розвиток аграрного сектору економіки вимагає удосконалення методології дослідження міжгалузевих відносин: від теоретичної інтерпретації явища необхідно перейти до безпосереднього проектування моделей ефективності міжгалузевих відносин. Розв'язання проблем системи міжгалузевих зв'язків, як свідчить досвід економічно розвинених країн світу, сприяє підвищенню ефективності функціонування всіх галузей аграрного сектору економіки. Розвиток ринкової економіки зумовлює необхідність формування нової системи економічних відносин. Незважаючи на те, що аналіз міжгалузевих економічних відносин завжди був одним із головних завдань економічної науки, актуальність даної проблеми значно зростає на сучасному етапі розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання теорії і практики розвитку міжгалузевої інтеграції та сільськогосподарської кооперації вивчали відомі зарубіжні вчені, зокрема такі, як: І. Ансофф, М. Бенуа, Л. Блан, М. Бредлі, П. Куломб, Р. Оуен, П. Ріо, Д.Фіш, Ш. Фур'є та ін. Проблеми регулювання відносин між суб'єктами господарювання в аграрному секторі економіки та розвитку міжгалузевої інтеграції висвітлені у наукових працях: В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.П. Василенка, П.І. Гайдуцького, Є.П. Губіна, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина та ін.

Результати дослідження загальних питань розвитку інтеграції у сучасному аграрному виробництві, його галузях і сферах висвітлені у працях провідних вітчизняних та іноземних вчених: П.П. Борщевського, В. Л. Валентинова, В.М. Заяця, П.К. Канінського, М.Ф. Кропивко, О.В. Крисального, К.К. Кумехова, В.З. Мазлоєва, А.Г. Мазура, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.Д. Мінгалева, О.М. Онищенко, Б.Й.

Пасхавера, О.А. Родіонової, П.Т. Саблука, О.М. Сьоміна, В.К. Терещенка, М.А. Хвесика С.О. Юшина та ін. Відзначаючи цінність результатів досліджень науковців, необхідно відмітити, що не всі теоретичні розробки знаходять застосування на практиці, про що свідчить сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва.

Невирішені проблеми у цій сфері зумовлює необхідність деяких змін методологічного підходу до розгляду міжгалузевих відносин: від теоретичних основ до проектування відповідних заходів та оптимальної моделі, яка буде поєднувати економічне підґрунтя з формами організаційного забезпечення. Але проблема настільки важка і складна, що потребує подальшого теоретичного дослідження та методологічних рекомендацій по удосконаленню системи міжгалузевих економічних відносин в аграрному секторі економіки взагалі та у його складових окремо.

Цілі статті. Метою статті є дослідження теоретичних та методологічних імперативів стратегії розвитку міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У матеріальному світі, який нас оточує, згідно із законами природи, все має власну будову, взаємозв'язок та відповідний баланс. На земній поверхні, у тому чи іншому природному ареалі, зосереджується певна кількість живих організмів флори та фауни, які створюють замкнутий цикл своєї життєдіяльності. Вони виживають за рахунок тісних взаємовідносин, контрольованих законами природи. Кожний вид пристосовується до складних кліматичних умов, знаходить можливості добування їжі, захищається від ЗоллективуЗн організмів, здійснює процес відтворення. Однак за неадекватного втручання людини у цей природний баланс відбуваються катаклізми. Як наслідок, підвищується температура повітря, змінюється клімат, вимирають окремі види тваринного та рослинного походження, що спричиняє розрив ланцюгу взаємовідносин у природі.

За статистичними даними, з кожним роком, на нашій планеті збільшується кількість населення, а звідси виникає потреба у продуктах харчування та побутових засобах. Відтак, щоб забезпечити потребу людства щодо цих головних для існування умов, необхідний збалансований механізм дій та взаємозв'язків, які не руйнують, а підсилюють одне одного. За часів планової економіки планувалося виробництво певного виду продукції, засобів та об'єктів для соціально-побутових умов проживання. З переходом до ринкових умов господарювання та капіталізації виробництва запанували процеси стихійності, нестабільності, боротьби за ринки збуту виробленої продукції, виживання сильніших за рахунок слабших. При цьому втрачено зв'язок між головними напрямками виробництва й ефективністю та раціональністю використання наявних ресурсів.

Україна відноситься до країн світу, де потенціал аграрного сектору, враховуючи наявні ресурсні можливості, використовується не у повній мірі для розв'язання ряду економічних, соціальних та екологічних завдань. Стратегія розвитку і регулювання аграрного ринку України повинна бути зорієнтована на гарантування продовольчої безпеки держави та забезпечення експортної експансії на світовому аграрному ринку, де попит на агропродовольчу продукцію до 2050 р. повинен зрости на 50–70 % [10]. Для досягнення запропонованих стратегічних орієнтирів розвитку необхідно змінити підходи до організації вітчизняного аграрного виробництва особливо у напрямі міжгалузевої інтеграції. Сучасна структура аграрного сектору економіки ґрунтується на загальновизнаному виділенні у його складі окремих стадій, між якими існує міцний взаємозв'язок і взаємозумовленість. Тільки при створенні ефективних міжгалузевих відносинах можливий вільний рух аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача (рис. 1).

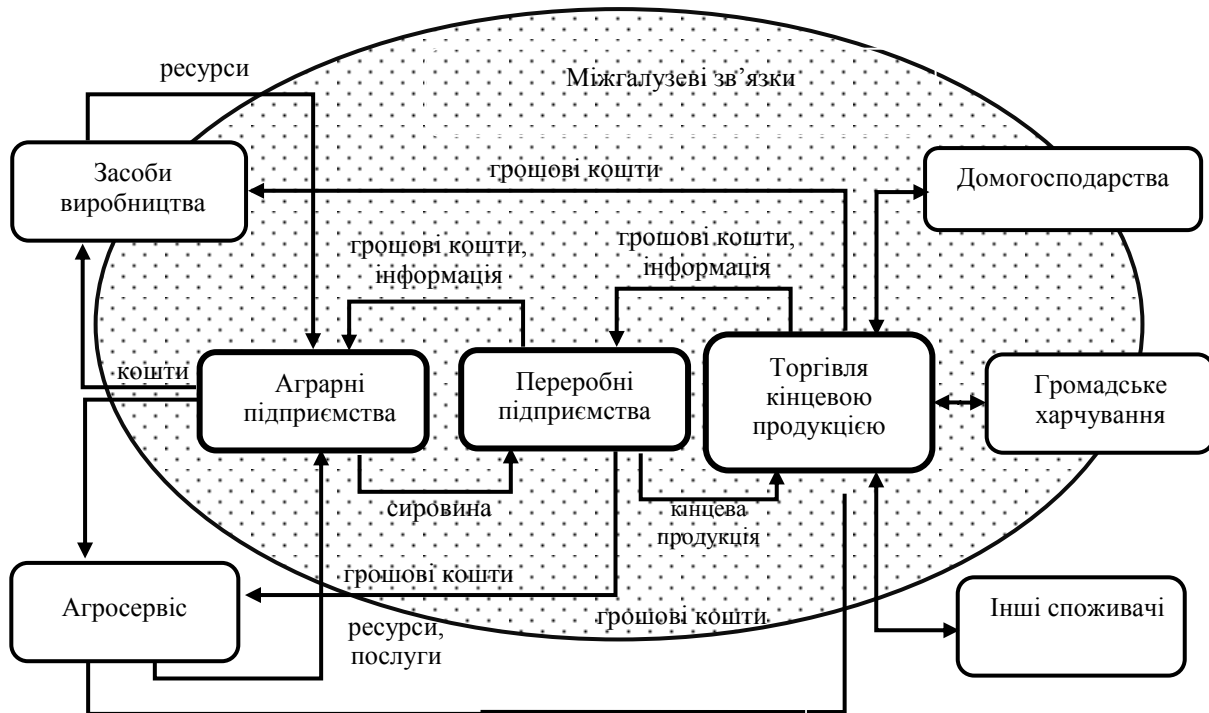

Рис. 1. Рух ресурсів в аграрному секторі економіки України
Джерело: власні дослідження.

Проведені дослідження підтверджують, що сільське господарство тісно пов'язане з промисловістю, торгівлею та іншими галузями економіки. Однак з ряду суб'єктивних і об'єктивних причин, ці зв'язки порушено та мають, переважно, випадковий, стихійний характер [3,8]. Така відособленість в умовах ринкової економіки уповільнює розвиток сільськогосподарського виробництва, знижує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників. Об'єктивно існує необхідність поглиблення інтеграційних процесів, формування цілісної господарської системи в аграрній сфері, найбільш адаптованої до умов ринкового середовища з урахуванням мотивів та інтересів учасників інтегрованого формування.

Обґрунтовано, що найбільш поширена концепція вибору оптимальної форми міжгосподарських зв'язків підприємств полягає в забезпеченні постійних стійких взаємовідносин між підприємствами з виробництва, переробки і реалізації продукції. У сучасних умовах організаційно-технологічні зв'язки підприємств здійснюються через посередників, які стримують поставки сировини і продукції безпосередньому споживачу, підвищують ціну продукції, їх діяльність часто призводить до втрат сільськогосподарської сировини. Необхідним є удосконалення організації виробничих зв'язків шляхом переходу підприємств і об'єднань на прями зв'язки. Вирішити дані завдання можливо за рахунок міжгалузєвої інтеграції, що відбувається за певних передумов і має вигоди та стимули для її учасників (4олле. 1).

За таких складних взаємовідносин, які виникли у результаті ринкових відносин, необхідні ефективні важелі щодо виправлення ситуації, що склалася. Важливим є своєчасне спрямування виробничих процесів і взаємозв'язків у правильне русло. Світова практика і наука свідчать, що це можливо здійснити за рахунок запровадження в аграрному секторі економіки інтеграційних взаємозв'язків між підприємствами різних галузей.

Таблиця 1.

Стратегічні орієнтири учасників інтеграційних процесів

Учасник	Потреба	Механізм досягнення
Галузі, що виготовляють засоби виробництва	Конкурентоспроможність виробленої продукції, ринки збуту, ефективність виробництва	Залучення інвесторів, запровадження новітніх інноваційних технологій
Галузі сільського господарства	Підвищення товарності виробленої продукції, зниження собівартості та отримання прибутку від реалізації	Диверсифікація діяльності, кількісне та якісне покращення активів, підвищення конкурентоспроможності продукції
Галузі промисловості з переробки сільськогосподарської продукції	Контроль сировинного ринку, вплив на формування кількісних, якісних та цінових показників, зміцнення позицій на ринку збуту продукції	Формування сировинних зон, впровадження систем управління якістю продукції відповідно до міжнародних стандартів
Галузі виробничої та соціальної інфраструктури	Необхідність впровадження наукових розробок, розбудова інфраструктурних елементів	Спільне фінансування учасниками інтегрованого об'єднання програм розвитку сільських територій

Джерело: власні дослідження

Термін “інтеграція” латинського походження й означає поєднання окремих частин в єдине ціле [9]. Вона виявляється у посиленні економічних і виробничих зв'язків між окремими сферами та суміжними галузями, підприємствами, організаціями й іншими суб'єктами ринку [2, с. 251–252]. Агропромислова інтеграція означає певне організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини та досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній заінтересованості усіх учасників агропромислового виробництва у кінцевих результатах господарювання [1,5].

Особливість інтеграції як вагомого інструменту підвищення ефективності господарювання в аграрній сфері полягає у створенні додаткового ефекту, який дає можливість збільшувати кількісні та якісні показники діяльності всіх учасників процесу. Результат синергетичного ефекту агропромислової інтеграції можна простежити на прикладі діяльності інтегрованих формувань. Міжгалузева інтеграція дозволяє їм наблизитися до умов ринкового середовища, створити належні умови виробництва продукції, за рахунок чого вдається ефективно вести господарську діяльність і забезпечувати високі економічні результати [6]. Провідне місце серед вітчизняних інтегрованих формувань займають ПАТ “Райз”, “Дакор Агро Холдинг”, ПАТ “Миронівський хлібопродукт”, ТОВ “Сігнет-Центр”, ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “А.Т.К.” (Болле. 2).

Таблиця 2.

Особливості господарської діяльності інтегрованих формувань в аграрному секторі економіки

Підприємство	Основний напрям діяльності	Наявна інфраструктура для агропромислової інтеграції
ПАТ “Райз”	Агровиробництво, переробка, зберігання та надання послуг	Цукровий завод, елеватори, насінневі заводи, дочірні підприємства, які спеціалізуються на дистрибуції та торгівлі
“Дакор Агро Холдинг”	Вирощування зернових та олійних культур	Елеватори, цукрові заводи
ПАТ “Миронівський хлібопродукт”	Виробничі потужності всього технологічного ланцюжка птахівництва	Птахофабрики, завод із виготовлення круп і комбікорму
ТОВ “Сігнет-Центр”	Вирощування цукрових буряків, зернових та олійних культур	Цукровий завод, торгові компанії

продовження таблиці 2

1	2	3
“Кернел Групп”	Виробництво соняшникової олії, експорт масла і зерна	Елеватори, дочірні підприємства, які спеціалізуються на дистрибуції та торгівлі
ТОВ СП “Нібулон”	Виробництво та експорт зернових культур	Елеватори, перевантажувальні термінали
ТОВ “А.Т.К.”	Вирощування зернових і технічних культур, картоплі, виробництво насіння	Комбінат хлібопродуктів, лінія обробки насіння зернових культур, комплекс сховищ для зберігання картоплі та овочів

Джерело: власні дослідження.

Для подальшого розвитку інтеграційних процесів постає необхідність розробки відповідної стратегії. Стратегію запропоновано розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом і моніторингом у процесі реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Опрацювання нормативно правових актів показало, що розроблено ряд стратегічних програм розвитку аграрного сектору економіки: “Стратегія економічного і соціального розвитку України до 2015 р.”, “Стратегія регіонального розвитку України до 2015 р.”, “Основні засади аграрної політики до 2015 р.”, “Засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.”, “Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р.”, “Господарський кодекс України” та інші нормативно правові акти [4]. Однак проведені дослідження підтвердили, що подальшого дослідження потребує міжгалузева інтеграція як ефективний засіб вирішення ряду економічних, соціальних та екологічних проблем.

Стратегія розвитку міжгалузевої інтеграції передбачає комплексний план, спрямований на досягнення довготермінової мети, що включає напрями, завдання та пріоритети економічного розвитку інтегрованого формування і комплекс відповідних заходів, дій та рішень з метою забезпечення збалансування галузевих пропорцій та створення замкнутого циклу виробництва продукції. Мета стратегії – продовольче забезпечення населення за рахунок збільшення переробки продукції та нарощування експортного потенціалу регіону при умові збереження боллектив родючості ґрунту та збільшення вкладу аграрного сектору у розвиток сільських територій.

Результатом реалізації стратегії міжгалузевої інтеграції повинен стати синергетичний ефект, який визначено, як збільшення показників ефективності діяльності підприємств у результаті об’єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи перевищує суму ефектів діяльності кожного елемента окремо. За рахунок налагодження виробництва, переробки, зберігання і збуту інтегрованим структурам вдалося проникнути на ринок, сформувані чіткий напрям розвитку, а відтак отримати прибутки, розширити збутову політику та зменшити ризики. За даних умов це ефективний спосіб задоволення потреб споживачів, збільшення доходності аграрних формувань, уникнення дискримінації з боку переробних і торгівельних підприємств, забезпечення стабільного функціонування сільських територій та збереження природної родючості ґрунтів.

За рахунок поглиблення вертикальних відносин між товаровиробниками і несільськогосподарськими суб’єктами можливо частково вирішити проблему нееквівалентності. При цьому держава має здійснювати вплив на процеси цінового регулювання і контролю за переміщенням рівнів та структури цін, за дією усього цінового механізму у напрямі досягнення еквівалентності товарно-грошового обміну і цінових паритетів [7]. Нині в усіх країнах світу ціни в тій чи іншій мірі знаходяться під регулюючим впливом не тільки ринку, але й держави.

Проведені дослідження підтвердили важливу економічну причину для підтримки розвитку міжгалузевої інтеграції, яка проявляється у мультиплікативному ефекті, що

впливає на інші сектори національної економіки. Кошти, отримані у вигляді виручки і дотацій, товаровиробники витрачають на продукти та послуги всередині країни, створюючи робочі місця для інших галузей агробізнесу. Однак кошти, витрачені на імпорتنі товари, не повертаються в економіку країни.

Висновки. Аграрний сектор України з базовою складовою – сільським господарством, у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та значною мірою, економічну, екологічну й енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки, формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій. Подальша інтеграція у світовий економічний простір, посилення процесів глобалізації й лібералізації торгівлі потребують адаптації до постійно змінюваних умов, а відповідно – подальшого удосконалення стратегії аграрної політики, тобто визначення основних довгострокових цілей та завдань, прийняття курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей.

Міжгалузева інтеграція є цілеспрямованим процесом створення нового формування на основі поєднання інтересів, зміцнення виробничих зв'язків і відносин прямих та опосередкованих учасників господарського процесу. Прямими учасниками є сільськогосподарські підприємства, що забезпечують технологічні процеси з виробництва та переробки продукції, опосередкованими – підприємства, які виконують допоміжні й обслуговуючі функції та зовнішні інвестори. У результаті їх взаємодії утворюється додатковий синергетичний ефект господарської діяльності. Головним завданням по формуванню системи міжгалузевих відносин в аграрній сфері економіки є оптимальний підбір взаємопов'язаних галузей, раціональний підбір галузей та підприємств зі спільними фінансовими інтересами із дотриманням відповідних пропорцій між ними, ефективним розміщенням продуктивних сил.

Методологічне значення розробленої стратегії полягає у можливості її використання для розробки нормативно-правових документів у сфері сільського господарства, програмних та поточних документів державних органів та органів місцевого самоврядування усіх рівнів щодо розвитку галузі у відповідному періоді. Також ці напрями доцільно враховувати при координації заходів щодо модернізації економіки країни та сільського господарства, розробці ефективних механізмів реалізації державних реформ в умовах процесів.

Список використаних джерел:

1. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу до газети: <http://www.dt.ua/>.
2. Гагалюк Т. В. Роль вертикальної координації у збалансуванні міжгалузевих відносин в АПК / Т. В. Гагалюк, В. Л. Валентинов // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 250–259.
3. Гудак В. В. Механізм ціноутворення в аграрному секторі як чинник забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств / В. В. Гудак // Інноваційна економіка : Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 7(26). – С. 223.
4. Державна цільова 7оллектив розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ap>
5. Кропивко М. Ф. Стратегічні напрями реформування управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [за ред. М. Ф. Кропивка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 82 с.
6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
7. Програма залучення інвестицій в економіку Житомирської області на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zhitomir-region.gov.ua/article.php?cil_prog
8. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє : у 3-х т. Т. 2: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення / П. Т. Саблук. – К. : ІАЕ, 2001. – 484 с.
9. Старшинська Л. В. Розвиток інтеграційних відносин у продовольчому комплексі [Електронний ресурс] / Л. В. Старшинська, В. Г. Цишевський // Економіка. – 2010. – № 36. – С. 197–200. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npukht/2010_36/NP-36-41.pdf. 6.
10. OECD-FAO Agricultural Outlook, 2012 [Електронний ресурс]// Food and Agriculture Organization of the United Nations. – www.fao.org.